

KILIÇ, Mahmut Erol (2014). “Anadolu İslam’ının Kurucu Babalarından: Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbn Arabî”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.125-129 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Mahmut Erol KILIÇ\*

## ANADOLU İSLAM’ININ KURUCU BABALARINDAN: ŞEYH-İ EKBER MUHYİDDİN İBN ARABİ

Üzerinde konuşma yapacağım kişi bir derya olunca o kimseyi 15 dakikayla sınırlı bir sürede anlatmaya çalışmak da ayrı bir maharet ister. Muhyiddin İbn Arabi’den bahsediyorum. Onun görüşlerinin ışık saçtığı, etkilediği coğrafyalardan bir tanesi olarak Anadolu’yu esas aldığımız zaman bu kültür coğrafyasında kimlere hangi tesirlerde bulunduğunu tesbit etmek başlı başına bir araştırma konusudur. Tasavvuf diliyle konuşacak olursak onun yol evlamları ve torunlarının bu manevi tesirler zincirinde nelere sebebiyet vermiş diye bir analiz yapmaya başladığımız zaman 15 dakikanın bize yetmeyeceğini göreceğiz. O zaman çok kısa olarak onun hayatından ve görüşlerinden bazı çarpıcı bölümler aktararak bu 15 dakikayı sizlerle paylaşayım.

İbn Arabi Endülüslü bir sufi. O dönemde Anadolu’ya bir yönlendirme, bir sevkîyat söz konusu. Nasıl askeriyede bir yerde mühim bir şey varsa oraya doğru sevkîyat yapılır aynı bunun gibi o dönemde Anadolu’ya doğru bir sevkîyat var, bir yönlendirme var. Mesela Kirman’da yani Doğu’da Evhadeddin adında bir zat ‘Kalk ve Anadolu’ya git’ emrini alırken aynı zamanlarda Batı’dan bir zat benzer emri alıyor. Batıdan, Magrib-i Aksa’dan kalkıp geliyor Mekke’yi tavaf ederken Kâbe’nin içerisinden Şab-ı Emred yani bir ‘genç adam’ kendisine doğru geliyor ve ‘kalk benimle beraber tavaf et’ diyor. Beraberce yedi şaft yapıyorlar. Her bir şaftta kendisine bazı derece bilgiler yüklendiğini söylüyor. ‘Allame’ kelimesi yüklendi diye tercüme edilebilir. Yedi şaft bittiğinde ‘sana verilecek olan verildi şimdi bunları izhar et’ yani tabir caizse çıkış al, bunları bastır deniliyor. Bu sembolik anlatımları tek tek açmamız çok vakitler alır

---

\* Prof. Dr. Marmara Üniversitesi.

ama şimdilik bu kadar bildirebiliyoruz. Ve ona da ‘*Kum izheb ila biladi’r-Rum*’ ‘Anadolu’ya Git’ emri veriliyor. Şimdi neden Anadolu’ya böyle bir sekiyat yapılıyor uzun tahliller gerektiriyor. Kalkıyor ve Anadolu’ya geliyor. Mardin, Diyarbakır, Urfa, Malatya, Hilvan, Adıyaman, Kayseri, Sivas ardından Konya, Antakya ve en sonunda Şam-ı Şerif’e intikal edip orada vefat ediyor. Anadolu’da geçirdiği süre yaklaşık hayatının on küsür yılı. Birkaç kere gidişi gelişi söz konusu ama on küsür sene içerisinde başta 1. İzzettin Keykavus olmak üzere birçok sultanla irtibatı oluyor ve tohum saçıyor. İkinci hanımı da Anadolu’dan, Sadreddin-i Konevi’nin annesi ile evlenmiş oluyor. Böylece eniştemiz de oluyor aynı zamanda. Bu coğrafyada bırakmış olduğu çok kıymetli eserler var. Malatya’da Konya’da yazdığı eserler var. Bir Ramazan ayını Sivas’ta geçiriyor ve kışın çok şiddetli geçtiğini belirterek bazı tarihi bilgiler veriyor. Konya’daki Sultan’a Sivas’tan mektup yazıyor ve uyarıyor onu, Ehl-i Salibe karşı çok müsamahakârsın, bu kadar fazla yumuşak oluştun devletin bekasına dair bazı problemler doğuracaktır, fazla tavizkar olma mealinde bir mektup yazıyor. Ona ikazda bulunuyor.

Çok ilginç bir tesbiti sizlerle paylaşmak istiyorum. Onun yazdığı bu eserler o dönemde hazmediliyor. Yazdığı şiirlerde sembolik ifadeler var, Hayyam’da olduğu gibi şarap, kadeh, sevgili, âşık, maşuk tabirleri geçiyor. Bunları dinleyen kadı efendiler var müftüler var. Hatta bu müftüler, kadı efendiler, şeyhülislamlar arasında bu şiirlere şerh yazanlar var. Bakınız nasıl bir İslam seviyesi var. Sultanlar da hakeza... Aynı yüksek seviyenin bir tezahürü. Kendisini Konya’ya davet ettiği zaman onu karşılamağa geldiğinde atından inip ‘Gerçek Sultan sensin buyur ata sen bin ben yürüyerek geleceğim’ diyen sultana ‘öyle şey olmaz mümkün değil’ diyor ve at boş bir halde ikisi yan yana yürüyerek geliyorlar. Ne o biniyor ne de o biniyor ata. Bakınız hürmet edilen kimse bir bilge, bir arif ve siz onun bu yönlendirmesi altında bir devlet idare ediyorsunuz, idarecilik yapıyorsunuz. Böyle bir yapı uzun süre devam etti ama daha sonra Halep civarından gelen bir zatın Fatih Camiinde verdiği dersler ve ardından oluşturduğu çevre ile zaman içerisinde fitne fesat başladı. Medrese tekke çatışmaları bunun ardından kuvvetlenmeye başladı ve olaya devlet el koymak zorunda kaldı. Devletin resmi bir fetvası yayınladı o zamanın resmi gazetesinde. Yazarı Şeyhülislam İbn Kemal, onun fetvasıyla devlet olaya el koydu ve resmen denildiki ‘büyük bilge, büyük arif İbn Arabi bizim kurucu babalarımızdandır. Biz onun nefesiyle bir devlet kurduk.’ Menkıbeye göre İbn Arabi’nin

nefesi Şam'da buluştuğu ihtimali olan Şeyh Edebali üzerinden Devlet-i Aliyyey-i Osmaniye'ye intikal ediyor. Çünkü ilk dönemde bütün devlet ricalinin bu irfan silsilesine mensup olduklarını görmekteyiz. İznik Medresesi müderrislerinin, başta Davud-ı Kayseri ve Molla Fenari olmak üzere Şeyhülislamların hep aynı çizgide olduklarını görmekteyiz. Yani İbn Arabi'nin talebelerinden neşet eden o vahdet neşesiyle devletin felsefesinin yani 'Nizam-ı âlem' mefkûresinin yukarıya doğru bir ivme kazandığını görmekteyiz. Ta ki bu devlet bir müddet sonra halebiler, kadızadeliler, çivizadeliler gibi kimselerin medreselere hâkim olmasıyla zihniyet daralması yaşamaya başlayınca bu birlik ve barış ortamı zedelenmeye başladı. Tabii ki İbn Kemal'in fetvasını bu bağlamda çok önem arzediyor. Tamamını okumak isterdim ama uzun bir fetva. Orada 'bilmediğiniz şeyin peşine düşmeyiniz' ayetine atıfla seviyeniz müsait olmadığı için İbn Arabi'yi anlamayabilirsiniz. Gidin anlayabileceğiniz ilimlerle uğraşın. İbn Arabi o kadar yüksek seviyelerden ilmek ilmek İslam hikmetini açmıştır ki bu bizim devlet ve ilim geleneğimizde anlaşılması çok mühim bir kalite göstergesidir. Birebir okumuyorum zira tercümesini kitabıma koymuştum. Bu mealde bir fetvası var tabii ki bir padişahın emriyle. Kuruluş dönemindeki padişahların İbn Arabi'ye bağlılığı yükseliş dönemlerinde de devam eder. Mesela III. Murad'ın emriyle onun en mühim eseri **Füsusu'l-hikem** tercüme edilmiştir. O eser, üzerine İslam tarihinde en fazla şerh yazılmış eserlerden birisidir. Yüz küsur şerh ve altmış küsur reddiyenin olduğu bir eser. Bazı yerlerde onu okuyan kâfir olur denilirken Dersaadet'te Sultan okuyor, ulema okuyor okutuyor. 'Fass' yüzük taşının tutulduğu yer demektir. Yani İbn Arabi her bir nebiyi her bir peygamberi hikmetin kaynağı olarak görüyor ve **Füsusu'l-hikem** (Hikmetlerin Yuvaları) benzetmesi yapıyor. Nasıl hanımların kullandıkları o tek taş yüzüğün taşı tutan tırnakları vardır ve o taş o yuva olmazsa düşer, işte hikmetin tutucuları peygamberlerdir benzetmesini kitabının ismi yapıyor. Bu kitabı Sultan III. Murat, Nev-i Efendiye emrederek tercüme ettiriyor. Bakınız devlet eliyle tercüme ediliyor. Üstelik o tercüme bitince ismini Sultan bizzat koyuyor. Lütfen seviyeye bakınız. Bir siyasi erk, bir siyasi lider bir kitabı tercüme ettiriyor ve tercümeye bakıyor, hoşlanıyor ve kitaba bir başlık koyuyor. **Keşfü'l-Hicâb an Vechi'l-Kitâb** yani *Kitabın Yüzünden Peçenin Kaldırılması* manasına geliyor. Daha o zaman fenomenoloji yok, semiyotik yok, Derrida yok, Heidegger yok. Bu kitabın yüzünden hicabın kalkması onun üryan olması demektir.

Hakikat üryandır çünkü. Bu ismi koyuyor. Koyan kim; Sultan, tercüme eden; Nev-i Efendi.

İbn Arabi'nin tesir alanı manevi olarak daha sonra birçok koldan yolda devam ediyor. İlginç notlar var. Bir tanesi Sadreddin-i Konevi. Ders veriyor, verdiği ders Hadis dersi. Hadis dersini verirken bu hadis derslerine Şam'da başlıyor, Kahire'de devam ediyor ve Konya'da tamamlıyor. Konevi diyor ki; dersten evvel odamda murakabaya çekilirdim, Şeyhimin ruhaniyeti yani İbn Arabi'nin ruhaniyeti bana derdi ki şunları açıkla, ben dersi vermek üzere öğrencilerimin huzuruna çıktığımda onlar dersi ben veriyorum zannediyorlardı fakat ben İbn Arabi'nin bana söylediklerini aktarıyordum. Abdullah Salahaddin Uşşakî Efendi *Mevaki'un-Nücûm* isimli İbn Arabi'nin bir başka metafizik kitabına şerh yazmış şarihlerden birisi. O şerhin önsözünde 'Ben İbn Arabi'nin ruhaniyetini menamda gördüm ve bana bu şerhi yazmamı söyledi' diyor. 'Ve bizzat bir iki yerde hatamı düzelitti' diyor. Bakınız bu manevi ilim intikali silsilesi böyle sürüyor. Ananevî ilim nakli böyle olurdu. Zannedilmesin ki bu yöntem sadece tasavvufa has bir yöntemdir. Anane bozulmadan evvel Fıkıh da hadis de böyle nakledilirdi. Bu diplomadan, icazetten daha mühim bir yöntemdi. Suyuti'de görüyoruz, başka muhadislerde görüyoruz. Hadis ahzı yöntemleri içerisinde manevi tecelli konusu vardı. Manevi beraberlikle ilim ahzı nakli bugünkü modernlerin kabul edilemez buldukları, gelenekte olan ama modernlerde küçümsenen bir yöntemdir. Çünkü kaybettik. Kaybettiğimiz bir şeye, yani kedi uzanamadığı bir şeye zaten pisti der. Uzansana göreyim. Sürem bitti. Sözlerimi İbn Arabi'den okuyarak tamamlamak istiyorum, diyor ki:

'Bu varlık âlemi bir mekteptir, bir okuldur. Hak Teâla bu mektebin sahibidir. Bu mektepte talebelere ders verenler Resullerdir... Bunlar muallimlerdir. Onlara vâris olacak olanlar yani bu mektebe talebe olacak olanlar ise biz günahkârlarıdır. Bu mektepte bu talebelere ulaştırılacak ilimler her ne kadar çok ise de topluca 4 sınıfta değerlendirebiliriz. Birincisi Lafızlar ve Kalıplardır. İkincisi Zihinlerin tashih edilmesi kalplerin cilalanması suretiyle hakikatin öğrenilmesi ilmi. Üçüncüsü bu mevcudatın varoluş sebeplerinin ne olduğu, varlık sebeplerinin ne olduğu ilmi. Dördüncüsü de Marifetullaha doğru giden ve Hak Tealaya muhtaç olan kimselerin yol ilmi. Çünkü O'ndan geldi ona dönecek. Bütün mekanik ustaları ve mühendisler bilirler ki bir parça nereye aitse orayı tamamladığımız zaman başlar dişler çalışmaya. İnsan da aynı böyle ait olduğu yerde ancak huzur ve

mutluluk bulur. *İnna lillah ve inna ileyhi raciun.* Şüphesiz insan Allah'tan geldi ve yine Allah'a dönecektir. Mebdeyi meadı bir tuttuğunuz zaman insan ancak onda mutlu olacaktır. Onun haricindeki hiçbir anlayışta insan mutlu değil bilakis gurbettedir.'

Hepinizi hürmet ve muhabbetle selamlıyorum...